

ד"ר דניאל מלאך

"איברים שהנשמה תלויה בהם" - לענין קביעת מוות¹

ראשי פרקים:

- א. הגדרת החיות לפי מרוץ הדם
- ב. באיזה אברים הנשמה תלויה?
- ג. הסוגיא במסכת תמורה
- ד. קביעת מוות על פי מות אבר אחד או מות אברים רבים?
- ה. הגדרת הגוסס
- ו. סיכום

הרב צבי שכטר דן בדיני מת וגברא קטילא, וטען כי חיות האברים, וגם חיות האדם, נקבעים לפי "מרוץ הדם". כמו כן הוא דן במהות האברים שהנשמה תלויה בהם, ומנסה להוכיח שהם שלשה בלבד: הלב, המוח, והכבד. ולבסוף דן האם מות בע"ח נקבע לפי מות כל האברים שהנשמה תלויה בהם או די בכך שימות אחד מאברים אלו.

להלן אנסה להראות כי מסקנות הרב שכטר אינן מוכרחות, ולעתים אף תמוהות.

א. הגדרת החיות לפי מרוץ הדם

בתחילת המאמר מוכיח הרב שכטר כי החיות תלויה במרוץ הדם, ומי שנאמר בו "אין לו דמים" הרי הוא גברא קטילא. הוא מצטט את הגר"א באדרת אליהו שמי שנאמר עליו "אין לו דמים" - מותר להרגו אפילו בשבת, כלומר שמחוסר זרימת דם חשוב כמת. עורך אסיא ציין שם² כי מצינו מצב דומה גם בבן שמונה חי שהקזת דמו או חבלה בו אינה אסורה מן התורה אלא נחשבת כמחתך בבשר. הערת העורך לכאורה היא הערה לסתור את דברי המחבר, מכיון שבעוד שברוצח שיצא מעיר מקלטו יש גזירת הכתוב ש"אין לו דמים" ומותר להרגו בשבת, הרי בבן שמונה המציאות היא שדם

1. הערות למאמרו של הרב צבי שכטר: בדיני מת וגברא קטילא. אסיא מט-ג (יג', א-ב) תמוז תש"ן, עמ' 119-137.

2. שם עמ' 120 בהערת *.

זורם בעורקיו, ואע"פ כן החובל בו נחשב כמחתך בבשר. מכאן שעצם העובדה שיש מרוץ דם אינה יוצרת חיוב רציחה או חיוב הריגה. ולכן אם מת המוח וממשיך מרוץ הדם - לאור דינו של בן שמונה לא נוכל לומר שבגלל מרוץ הדם נחשב האדם לחי וההורגו חייב. יחד עם זאת ברור שאם מוציאים לבעל חיים את דמו - הוא מת, ולכן יש חלוקה במשנה (כריתות פ"ה מ"א) בין דם שהנשמה יוצאה בו לבין דם התמצית, אך לא נאמר שם שבע"ח מת רק ע"י הקזת דם או ע"י הפסקת מרוץ הדם.

הרב שכטר מצטט את האג"מ, שפסק כי עוף אשר יכשה גפה שלו דינו כמתוסר אבר, אף אם הגפה עדיין מחוברת לגוף העוף. דעתו של הרב משה פיינשטיין היא שכל שנפסק זרם הדם מאבר זה באופן שאי אפשר לחזור, זה נחשב כבר כמיתת אותו האבר. אחת המסקנות מכך היא כי אין להניח תפילין על יד המחוברת לגוף אך אין בה מחזור דם, כי אינה נחשבת לחלק חי מגופו של אדם זה. בהמשך דבריו מביא הרב שכטר את דברי בעל אמרי יושר, את דעת הרב יוסף ענגיל בגליוני הש"ס, ודעות של אחרונים נוספים הסוברים כי אין דין כזה שאבר המחובר לגוף יהא דינו כאבר מת אף אם פסק בו מרוץ הדם. אחרונים אלו סוברים כי מה שנאמר במשנה (חולין פ"ט מ"ז ומ"ח) שאבר ובשר המדולדלין באדם ובבהמה חיה ועוף דינם כאבר מת, הכוונה דווקא כשהם מדולדלין, אבל אם מחוברים לגמרי לשאר הגוף אלא שיכשו ושלט בהם גענגריין, עדיין דין אותם אברים כחיים לכל דבר.

נראה לי כי כך גם הפשט ברמב"ם שפירש "האבר והבשר המדולדלין - וזה על מנת שיהיו בעניין שא"א שיידבקו ולא שיירפאו בשום פנים". וכן משמע מהרע"ב שכתב: "נתלש ממנה אבר דהיינו בשר וגידים ועצמות או נתלש ממנה בשר לבדו, ועדיין הן מעורין בה במקצת". דברי הרע"ב הם ציטוט דברי רש"י על משנה זו בחולין קכז³. משמע ממקורות אלו כי לשם הגדרת מות האבר חייב האבר להיות תלוש, ובלא זה אין האבר נחשב כמת.

למרות שהרב שכטר מצטט במאמרו את האחרונים הנ"ל, הוא מתעלם מהם בהמשך מאמרו, ומסתמך על שיטת הרב פיינשטיין בלבד.

אמנם גם לפי הגר"מ פיינשטיין נראה שמרוץ הדם הוא רק סימן לכך שהתאים באותו אבר מתו, ולא שמרוץ הדם עצמו הוא הקובע, שהרי במשנה הנ"ל בכורות יש מחלוקת בין חכמים לרבי יוסי בן המשולם הסובר שכדי להגדיר "יבשה אוזנו" לא מספיק כדי שתינקב ואינה מוציאה דם, אלא יש צורך שתהא נפרכת. והגמרא בחולין מו: אומרת שריאה שיכשה מיקצתה - טריפה. וכמה? כדי שתיפרך בציפורן. כלומר, בריאה סוברים כולם כרבי

3. אמנם בכורות פ"ו מ"א נאמר: איזו היא יבשה? כל שתינקב ואינה מוציאה טיפת דם, אך שם רק נאמר שיכשה נחשב מום בכור, ולא נאמר שהאבר היבש נחשב כקטוע.

יוסי בן המשולם, מכיון "שלא שליט בה אווירא". כלומר שלמרות שאין בה זרימת דם אין הריאה נחשבת מתה עד שתהא ניפרכת כציפורן. הרי שחוסר מרוץ הדם אינו מגדיר מוות, אלא מהווה רק סימן שהתאים באותו איבר מתו. אך אם אנו יודעים באיבר מסוים שלמרות שאין בו דם, הרקמה לא מתה - אין מסתמכים על מרוץ הדם, שהרי צריך לפרוץ בציפורן כדי להוכיח מוות. ומכאן שהפסקת מרוץ הדם מהווה רק סימן במקרים מסוימים ולא הגדרה גורפת של מות אבר. לכן בזמן הגמרא החלוקה בין האברים השונים נעשתה ע"י הסתכלות אם שולטת שם הרוח ("שליט ביה זיקא") ובימינו ניתן לברר זאת באמצעים משוכללים יותר.

ב. באיזה אברים הנשמה תלויה?

הרב שכטר מנסה להוכיח כי האברים שהנשמה תלויה בהם הם הלב, המוח והכבד. בתחילה הוא אומנם קובע כי ישנם לכל הפחות שלשה אברים, אך מיד לאחר מכן הוא כותב: "יש להסתפק היאך קבעו חכמינו עניין זה שדווקא ג' אברים הללו הם הם הנחשבים כאברים שהנשמה תלויה בהם" - כלומר לדעתו רק אברים אלו הם אברים שהנשמה תלויה בהם.

בקביעתו כי קיימים רק שלושה אברים שהנשמה תלויה בהם, מסתמך הרב שכטר על מספר מקורות תנאיים. נאמר בתוספתא בגזיר: "ידי נזירה ורגלי נזירה - לא אמר כלום, ראשי נזירה, כבדי נזירה ה"ז נזיר. זה הכלל, דבר שהנשמה תלויה בו הרי זה נזיר". סיגנון דומה מצאנו גם בתמורה ובערכין. הרמב"ם כתב בפירוש המשנה לערכין⁴: "כגון מי שאמר חצי לבי עלי או חצי כבדי עלי", והרב שכטר ניסה להסביר שינוי זה בגירסה שונה שהיתה לפני הרמב"ם. בגלל שבכל המקורות שבידינו נזכרו ראש וכבד, והרמב"ם מנה לב וכבד, הסיק הרב שכטר כי יש שלושה אברים שהנשמה תלויה בהם: ראש וכבד כגירסת מקורותינו, ולב, כפי גירסת הרמב"ם.

קשה לי להניח כי לפני הרמב"ם היתה גירסה שונה, מכיוון שכל גירסות המשניות והתוספתות שבידינו, כולל כ"י קופמן וכ"י לו וכתבי היד של התוספתא גורסים "ערך ראשי וערך כבדי", וכן גירסת כל הראשונים במשנה, בתוספתות הנ"ל ובבבלי ב"ק עח⁵ וכן גורס הרמב"ם עצמו בהלכות נזירות פ"א הל' ט"ז. אך אף אם נאמר שהרמב"ם פסק על סמך גירסה שונה נגד כל הראשונים, עדיין צריך ביאור מדוע פוסק הרב שכטר כדעת יחיד זו?

4. ערכין פ"ה מ"ג.

5. ראה תוספתא כפשוטה ב"ק פ"ז הלכה י"ח.

לכן מסתבר כי באמת כל המקורות הנ”ל מביאים ”ראשי וכבדי” כדוגמא בלבד לאבר שהנשמה תלויה בו, שכן אם כתוב ”וכן כל דבר שהנשמה תלויה בו” הכוונה היא שקיימת עוד רשימה של אברים נוספים אשר הנשמה תלויה בהם.

הגמ’ בב”ק עח, ב, מצטטת את התוספתא, ובמקום לומר ”דבר שהנשמה תלויה בו” אומרת ”דבר המעכב בשחיטה”. מכאן משמע כי שני מושגים אלו הם מושגים זהים. רש”י בב”ק מסביר: ”כל דבר הנוטל והופך אותה נבלה מחיים כגון ושט או קנה או הירך או החלל שלה”. גם הרשב”א פירש כרש”י, אך הראב”ד בפרושו לתוספתא פירש: ”כל מקום שנעשה בו טריפה אם יחסר מן הבהמה וכו’”.⁶ והרמב”ם כתב⁷ ה”א: ”ערך לבי או כבדי עלי... וכן כל אבר שאם ינטל מן החי ימות”. ובלשון זו סיים משפט דומה בהלכות נזירות פ”א הל’ ט”ז. מכאן שלב וכבד או ראש וכבד הם רק חלק מרשימה ארוכה יותר של אברים שהנשמה תלויה בהם, ולא כפי שהבין הרב שכטר.

הרב שכטר מביא ראיה ממסכת בכורות ג, א, שם נחלקו אמוראים בדין כמה תהא שותפות עכו”ם פוטרת מן הבכורה, דלחד מ”ד בעינן דבר שעושה אותה נבילה, ושיעור זה הינו אבר שהנשמה תלויה בו, והביא ש”ך שכתב שמן הנכון להחמיר בזה להקנות לנוכרי אבר שהנשמה תלויה בו, ורצה הרב שכטר לטעון כי יש להקנות ראש או כבד (או לב לפי הרמב”ם). אך ראה בט”ז שם שהסתמך על אותם המקורות של הש”ך וכתב: ”כגון הריאה או הראש”, וראה רש”י בבכורות שפירש דבר שעושה אותה נבילה: ”כגון שיש חלק לעובד כוכבים בוושט או בגרגרת שלו, הואיל וחיותא בידיה דעובד כוכבים חשיב כמאן דהוי כוליה דעובד כוכבים”. ולכן ברור שאבר שהנשמה תלויה בו אינו רק ראש או כבד (או לב) אלא כל דבר שעושה אותה טריפה או נבילה מחיים.

ג. הסוגיא במסכת תמורה

הדיון בפרק הקודם התמקד בנסיון להשיב על ראיותיו של הרב שכטר מלימוד הסוגיות הניזכרות. אך לעצם הענין הלא סוגיא ערוכה היא במסכת

6. ליכרמן בתוספתא כפשוטה הניח שאכן גם נבילה וגם טריפה נחשבות שנפגע בהן אבר שהנשמה תלויה בו, ולכן נאמר במשנה בערכין ערך ראשי - שחסרונו נבילה, וערך כבדי - שחסרונו טריפה, וממשיכה המשנה זה הכלל כל דבר שהנשמה תלויה בו נותן ערך כולו, וכעין זה בנויר, בתמורה וככ”ק. אמנם לפי הסבר זה דברי התוספתא הם כמ”ד טריפה אינה חיה, והלא זו מחלוקת אמוראים, כפי שיבואר להלן.

7. בפ”ב מהלכות ערכין.

תמורה⁸ כי דבר שהנשמה תלויה בו כולל את כל האברים שמטריפים או שמנבלים את בעל החיים.

וזו לשון הגמרא שם:

"ת"ר יכול האומר רגלה של זו עולה תהא כולה עולה? ת"ל כל אשר יתן ממנו לה' יהיה קודש, ממנו לה' ולא כולו לה'. יכול תצא לחולין? ת"ל יהיה קודש. הא כיצד? תמכר לצורכי עולות ודמיה חולין חוץ מדמי אבר שבה דברי רבי מאיר ורבי יהודה. ר' יוסי ור' שמעון אומרים: מניין לאומר רגלה של זו עולה שכולה עולה? שנאמר כל אשר יתן ממנו לה', כשהוא אומר יהיה קודש - לרבות את כולה. אמר מר: תמכר לצרכי עולות. והא קמייתי בהמה מחוסרת אבר? אמר רבא: באומר הרי עלי עולה בחייה."⁹

ובהמשך הגמ':

"אמר רב חסדא: מודה רבי יהודה בדבר שעושה אותה טריפה. רבא אמר: בדבר שעושה אותה נבילה. ורב ששת אמר: בדבר שהיא מתה. מאי איכא בין רב חסדא לרבא? איכא בינייהו טריפה חיה. רב חסדא סבר לה כמאן דאמר טריפה אינה חיה, ורבא סבר לה כמאן דאמר טריפה חיה. ומאי איכא בין רבא לרב ששת? איכא בינייהו דרבי אליעזר, דאמר רבי אליעזר ניטלה ירך וחלל שלה - נבילה. רבא סבר לה כרבי אליעזר, רב ששת לא סבר לה כרבי אליעזר."¹⁰

הרי שכל הסוגיא פשוטה שכל דבר הגורם למות בעל החיים נקרא דבר שהנשמה תלויה בו ובכלל זה כל סימני טריפה לדעת האומר טריפה אינה חיה, וכל סימני נבילה מחיים, לדעת האומר טריפה חיה.¹¹

8. תמורה יא, ב.

9. ומסביר רש"י: מחוסרת אבר - שהרי אותו האבר אינו שלו, אלא לחובת המוכר הוא קרב, נמצא שלוקח זה לא הקריב עולה שלימה, והוא נדר להקריב כל הבהמה לחובתו. באומר הרי עלי עולה בחייה - הרי עלי להקריב כל האברין שהבהמה חיה ממנה, והרי כן עשה, דהמוכר לא הקדיש אלא אבר שאינה חיה ממנו, כגון רגל מן הארכובה ולמטה, שאם היה מקדיש דבר שהנשמה תלויה בו הוה פשוטה קדושה בכלה, כדאמר: מודה רבי יהודה בדבר שעושה אותה טריפה שאם הקדיש אבר שממנו נטרפת אם היה ניטל, פשוטה קדושה בכלה אפילו לר"י. ע"כ לשון רש"י.

10. ומפרש רש"י: כמ"ד טריפה אינה חיה - פלוגתא היא באילו טריפות (חולין מב.), הלכך כיוון דאינה חיה הרי הקדיש דבר שהנשמה תלויה בו, הלכך מודי. ורבא ס"ל טריפה חיה - ואינו דבר שהנשמה תלויה בו... רבא סבירא ליה כרבי אלעזר - הלכך אקדיש ירך וחלל שלה הוי דבר שהנשמה תלויה בו. ע"כ לשון רש"י.

11. בהמשך הגמ' נאמר במפורש: "אמר רבי: נראין דברי רבי יהודה בדבר שאין הנשמה תלויה בו ודברי רבי יוסי בדבר שהנשמה תלויה בו", אך לא הבאתי דברים אלו כראיה כי ניתן לדחוק ולפרש שכוונת רבי במילים "דבר שהנשמה תלויה בו" רק לראש, לב וכבד, אם כי זה דוחק עצום לפרש כך את דברי רבי, והמפרש כן אכן מכביד את ליבו.

מעתה אין מקום לחקירת הרב שכטר איך קבעו חכמינו "שדווקא ג' אבריים הללו הם הם הנחשבים כאבריים שהנשמה תלויה בהם, האם היה דבר זה בקבלה מכח הלכה למשה מסיני, או שקבעו דבר זה עפ"י חוכמת רופאי זמנם". שהרי הוכחנו שלא רק ג' אבריים הללו הם דבר שהנשמה תלויה בהם, אלא כל דבר שמטריף או מנבל את הבהמה, ולכן אין מקום להקשות מדוע דווקא ג' אבריים אלו.

יש להדגיש כי קביעתנו ש"וכן כל דבר שהנשמה תלויה בו" מוסיפה רשימה נוספת, שוללת אפשרות כי מדובר ברשימה חדשה ובלתי ידועה שהיא הלכה למשה מסיני. כי במקרה כזה היה התנאי חייב למנות את רשימת כל המקרים החדשים הללו במלואה. לכן יש להניח כי המדובר בכל דבר שהרופאים אומרים שהנשמה תלויה בו, או שמדובר ברשימה ידועה מראש, כגון רשימת הטריפות והנבלות. לא מתקבל על הדעת שחז"ל יכריזו על רשימה חדשה ובלתי מוכרת שהיא הלכה למשה מסיני, ולא יפרטו אותה, אם לא נאמרה לפרטיה במקום אחר.

הרב שכטר טוען כי אף אם חז"ל קבעו את רגע המוות לפי חכמת רופאי זמנם ולא על סמך הלכה למשה מסיני, לא ניתן לשנות כיום את ההלכה לפי רפואת זמנינו. טענה זו מבוססת על הסברו של החזו"א את מאמר הגמרא בע"ז ט. כי ששת אלפים שנה הוי העולם, שני אלפים תוהו, שני אלפים תורה, שני אלפים ימות המשיח, שבימות המשיח אין תורה, כלומר שלא ניתן לשנות הלכה שניקבעה באלפיים שנות תורה. המחבר עצמו מביא את דעת רש"י והמהרש"א המסבירים כי גם ימות המשיח הם ימי תורה, אך במסקנותיו הוא מתעלם משום מה מדעות חשובות אלו. ואכן יש ויכוח הנמשך על פני דורות רבים האם בנושאים אשר בהם נישתנו הנסיבות או הטבעים יש כוח בידי חכמי הדורות המאוחרים לשנות הלכות שקבעו חז"ל או לא, ואכמ"ל.

ד. קביעת מוות על פי מות אבר אחד או מות אבריים רבים?

הרב שכטר תוקר האם ע"י מות אבר אחד שהנשמה תלויה בו נחשב בעל החיים מת, או שיש צורך שכל האבריים שהנשמה תלויה בהם ימותו על מנת לקבוע את מותו של בעל חיים. מכיוון שהרב שכטר נתן מישקל זהה לשלושת האבריים שהנשמה תלויה בהם לדעתו, יוצא כי אם נאמר שמספיק שימות אבר אחד שהנשמה תלויה בו על מנת לקבוע מוות, הרי אם מת כבדו של אדם - הרי הוא נחשב כמת, אף שהולך ומדבר. ואם נמשיך בקו מחשבה זה גם לפי שיטתנו שהתבררה בפרקים הקודמים, יתרחב האבסורד, ויצא כי אף אם לא מת הכבד, אלא רק ניקב הוושט, או פגם אחר ההופכו לטריפה,

ייחשב בעל חיים זה למת¹². הרב שכטר טוען כי מי שרוצה לטעון שמות המוח מהווה מוות, חייב להגיע למסקנות אלו.

לענ"ד אין הדבר כן. דין אברים שהנשמה תלויה בהם לא נאמר לעניין מוות, אלא לעניין חשיבות האיבר באדם או כבעל החיים. האם אבר מסויים נחשב כבעל חיים שלם או לא. אברים שהנשמה תלויה בהם משמשים רק כסיס וקריטריון להבנת כוונת האדם, האם הערכתו או נזירותו כוללת את כולו או לא, וכן לגבי חשיבות החלק אשר בו שותף הנוכרי על מנת לפטור מן הבכורה. לכן מי שמת כבודו אינו נחשב מת אף לשיטת החכם צבי למרות שמדובר באבר שהנשמה תלויה בו, ובכל זאת מי שמת מוחו – עדיין ניתן להחשיבו כמת (וצדק העורך, ד"ר מרדכי הלפרין בהערתו בעמ' 127 שם, כי לפי הגר"א באהלות פ"א מ"ו מגוייד נחשב כחי מפני שדעתו צלולה, אע"פ שאינו יכול לחיות עוד, ומכאן שלא ניתן לומר על מי שמת כבודו שנחשב כמת).

ויש לומר כי גם לשיטת המשכנ"י שהובאה שם, שכתב כי הוצאת הלב אינה פועלת לכך שתחשב הבהמה כמתה תכף ומיד ועדיין דינה כחי, אין צורך שימותו כל האברים שהנשמה תלויה בהם כדי לקבוע מוות, כפי שכתב הרב שכטר. המשכנ"י סובר שרק מות המוח נחשב למוות, ולכן אם ניטל הלב אינה נחשבת עדיין למתה, וכן בניטל הכבד וכו' אינה נחשבת למתה עד שייגרם מוות של המוח, שהוא האבר היחיד שעל פיו ניקבע המוות. לפי הסבר זה רציתי להסביר מדוע הרמב"ם במס' ערכין שינה את הלשון מ"עריך ראשי... ערך כבדי" ל"עריך לבי... ערך כבדי", וזאת מכיוון שהרמב"ם רצה להביא שתי דוגמאות של אברים אשר העדרם גורם בסופו של דבר למות האדם (דהיינו איברים שהנשמה תלויה בהם), ולא לכתוב את האבר אשר מותו הוא מות האדם ממש. אך לפי הסבר זה לא ברור מדוע שינה הרמב"ם רק בהל' ערכין ולא שינה בהל' נזירות.

מכל מקום, המשנה באהלות פ"א מ"ו אומרת במפורש: "הותזו ראשיהם אע"פ שמפרכסין - טמאים", כלומר, נחשבים מתים, אף שעדיין הכבד, ואף הלב¹³ - חיים, וזה מראה שמות המוח הוא מות בעל החיים, ואין צורך בצורף של אבר נוסף להגדרה. אמנם הרב שכטר מנסה לישב משנה זו לשיטתו (שיש צורך במות כל האברים שהנשמה תלויה בהם לשם קביעת

12. איני כותב "אדם", כי הרמב"ם דורש לקביעת טריפת אדם שגם הרופאים ייקבעו שהוא עומד למות.

13. מספר שניות אחרי כריתת הראש הלב פועם ומתיז את הדם מהצואר החתוך. אם כלי הדם הללו יסגרו מייד באופן כירורגי - הלב יוכל אף להמשיך ולפעום זמן ממושך, כפי שראינו כבר בניסוי הכבשה המפורסם, ראה: א. שטינברג, קביעת רגע המוות, אסיא נג-נד (יד, א-ב) עמ' 5-16, בעמ' 11-12 שם. -- העורך.

מוות) ומבאר כי מדובר שהותזו ראשיהם וזורם דם החוצה, ולכן נחשבים כמתים מאיבוד דם, שהרי הדם הוא הנפש, ואיבוד דם נחשב כמוות לשיטתו.

אך הסבר זה דחוק ביותר לא רק בגלל שהעיקר חסר מן הספר, אלא שלפי הסבר זה לא ברור מדוע דווקא בהותזו ראשיהם הם מאבדים דם. וכי חיתוך כל אבר גדול אחר כגון הרגליים אינו גורם לאיבוד דם עד מוות? וכי כריתת הלב אינה גורמת לדימום? א"כ מדוע לשיטת המשכנ"י (אשר הרב שכטר הולך בשיטתו) הוצאת הלב אינה נחשבת למוות תכף ומייד וכריתת הראש נחשבת למוות תכף ומייד? אין זאת אלא שדווקא שיטת המשכנ"י היא שרק מות המוח נחשב למוות, ולא מוות של כל איבר אחר.

ה. הגדרת הגוסס

מכל האמור נדחית לכאורה גם הגדרת הגוסס אליבא דהרב שכטר. הרב שכטר הגדיר גוסס כמי שמת בו אחד האברים שהנשמה תלויה בהם, והרי הוא גוסס עד שימותו כל האברים שהנשמה תלויה בהם, ורק אז ייחשב כמת.

ראייתו מדברי הרב משה פיינשטיין שהגוסס "הותחל בו שעת המיתה". לענ"ד אין זו ראייה, שהרי לא נאמר שם "שהותחלה בו המיתה", אלא "שעת המיתה". ומה שהביא בהערות שהרמב"ם בפיהמ"ש באהלות פ"א מ"ו כתב שהגוסס הוא אדם "הנאבק בתהליך המוות", ומכאן שהמוות הוא תהליך, הנה בפירוש המשנה ווילנא כתוב "וגוסס הוא אשר הוא בפרק המוות", כלומר בשעת מיתתו, ולשון זו דומה מאוד ללשונו של הרב משה פיינשטיין באגרות משה.

בהלכות רוצח¹⁴ פוסק הרמב"ם כי ההורג את הגוסס - נהרג עליו. לפי שיטתו של הרב שכטר שגוסס הוא מי שמת בגופו אחד האברים שהנשמה תלויה בהם, יוצא שכל גוסס הוא גם טריפה. וכידוע ההורג את הטריפה פטור כדיני אדם¹⁵. מכאן סתירה נוספת לשיטתו של הרב שכטר, כפי שהוא עצמו חש בזאת. אמנם לשיטתנו, גוסס אינו חייב להיות טריפה, ודברי הרמב"ם נהירים וברורים.

14. פ"ה הל"ז.

15. סנהדרין עז, א, "הכל מודים בהורג את הטריפה שהוא פטור, בגוסס בידי שמים שהוא חייב".

ו. סיכום

הראינו כי שיטתו של הרב שכטר בעניין הגדרת מות אבר לפי הפסקת מרוץ הדם בו היא שיטת יחיד, וכי רבים החולקים על כך. כן הראינו כי גם לשיטת הרב פיינשטיין, הפסקת מרוץ הדם היא סימן ולא הגדרה.

בעניין האברים "שהנשמה תלויה בהם" הראינו כי אין קשר בין המקורות העוסקים בכך לבין סוגיית קביעת רגע המוות. מצד אחד הגוסס יכול לגסוס גם בלא שמת בו אחד מהאברים שהנשמה תלויה בהם, ומצד שני אין צורך במות כל האברים שהנשמה תלויה בהם כדי להגדיר מוות.

אברים אלו שהנשמה תלויה בהם, אינם רק ראש, לב וכבד, אלא כל אבר אשר מטריף או מנבל את בעל החיים. יתר על כן, לפי הסברנו יוצא כי דווקא לשיטת המשכנ"י שהביאה הרב שכטר מות המוח קובע את מות האדם, וכן משמע מהמשנה במסכת אהלות. מוות מוגדר כמות התאים ברקמה הנדונה, וניתן לזהות זאת בחלק מהאברים לפי מרוץ הדם באבר, ובאברים אחרים אף אם פסק מרוץ הדם לא נוכל לקבוע כי האבר מת עד שהאבר יתייבש ויהיה ניפרך בציפורן.

לגבי מות האורגניזם כולו יש צורך במות המוח, לפחות לפי חלק משיטת האחרונים.